

УДК 947.6
ББК 63.3(4Бел)
М74

Друкуецца па рашэнні рэдакцыйна-выдавецкага савета БДПУ

Рэдакцыйная калегія: М. Ф. Бандзелікаў (адказны рэдактар),
І. І. Багдановіч, Д. У. Дубінін, І. П. Калечыц

М74 **Мой родны край:** Матэрыялы студ. навук.-практ. канф. 30 крас. 2004 г.,
г. Мінск.— Мн.: БДПУ, 2004.— 52 с.
ISBN 985-435-896-8

У матэрыялах канферэнцыі даюцца малавядомыя звесткі з рэгіянальнай гісторыі Беларусі. Разглядаюцца пытанні этнаграфіі, археалогіі, краязнаўства. Вызначаюцца шляхі патрыятычнага выхавання моладзі.

Адрасаваны студэнтам гістарычных факультэтаў, выкладчыкам, настаўнікам і ўсім, хто цікавіцца гісторыяй Бацькаўшчыны.

УДК 947.6
ББК 63.3(4Бел)

ISBN 985-435-896-8

© Калектыў аўтараў, 2004
© ВВЦ БДПУ, 2004

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка»

МОЙ РОДНЫ КРАЙ

*Матэрыялы студэнцкай
навукова-практычнай канферэнцыі
30 красавіка 2004 г., г. Мінск*

Мінск 2004

Менавіта з імем Яўстафія Любанскага звязаны найзначнейшыя пераўтварэнні на тэрыторыі Лошыцы. Высокаадукаваны чалавек, ён з'яўляўся адной з самых заўважных асоб Мінска таго часу [5, 84]. Па атрыманню спадчыны Яўстафій адразу ж заняўся гаспадарчым упарадкаваннем сядзібы. У канцы 80-х гадоў XIX ст. ён перабудаваў сам дом: зрабіў яго двухпавярховым, фасад выканаў у стылі мадэрн, а пры афармленні інтэр'ера выкарыстаў розныя мастацкія стылі для розных пакояў: гасцінная — ракако, вестыбюль — англійскі стыль, бібліятэка — рэнесанс і так далей. У гэты ж час быў упарадкаваны і пашыраны парк вакол сядзібы. Усе гэтыя дзеянні былі прымеркаваныя да жаніцтвы Любанскага на Ядвізе Каневіч, якая адбылася вясной 1890 г. Пасля вяселля актыўнасць Любанскага яшчэ больш узрасла. Ён цікавіўся спортам і паляваннем. Будучы адным з найбуйнейшым землеўласнікаў Мінскай губерні, ён актыўна ўдзельнічаў у працы сельскагаспадарчага таварыства, выконваў шматлікія абавязкі ў розных земскіх установах [4, 84]. У ягоным доме была багатая бібліятэка і збор карцін, якія Любанскія набывалі пад час шматлікіх падарожжаў за мяжу. Ён быў адным з самых вядомых арыстакратаў Міншчыны. Асабліва любіла Любанскіх мінская бяднота, бо сямейная пара не шкадавала грошаў на дабрачыннасць.

У 1896 г. Яўстафій Іванавіч пашырыў свой спіртзавод, прыбудаваўшы да яго рэктыфікацыйны цэх. У 1901 г. ён будзе на Свіслачы вялікі, трохпавярховы цагляны млын. У гэты ж час ён узводзіць крахмальна-паточны завод [3, 192].

У 1905 г. загінула жонка Яўстафія, Ядвіга, якую ён вельмі кахаў. Аднак гэта не адбілася на ягонай дзейнасці. Ён узначальвае таварыства прыхільнікаў спорту, з'яўляецца членам гарадской Думы. У 1906 г. балаціраваўся ў Дзяржаўную Думу, аказваў матэрыяльную падтрымку эсэрам, якія пасля здзейснілі замах на мінскага губернатара П. Р. Курлава.

У 1913 г. Любанскі, раптоўна кінуўшы ўсе справы, з'яжджае на Каўказ, дзе ў хуткім часе і памірае.

Лошыца перайшла да ягонага брата і сястры, а пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі стала дзяржаўнай маёмасцю.

Такім чынам, можна адзначыць, што лошыцкая сядзіба, вядомая яшчэ з XVI ст., да XVIII ст. выкарыстоўвалася ейнымі уласнікамі толькі як гаспадарчая тэрыторыя, прыдатная для функцыянавання фальварка. І толькі ў пачатку XIX ст. Прушынскія, а потым Любанскія, ацанілі геаграфічнае становішча і прыродныя перспектывы гэтай тэрыторыі і пераўтварылі Лошыцу ў добраўпарадкаваную рэзідэнцыю сваіх радоў.

Літаратура

1. Новикова Н. К. К вопросу истории Лошицы и её владельцев // Паведамленні нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Вып. 2. Мн., 1997.
2. Федорук А. Т. Старинные усадьбы минского края. Мн., 2000
3. Легенды старасветскай Лошыцы // Спадчына № 1-2, 2001.
4. Новикова Н. М. Формирование лошицкой усадьбы на фоне историко-бытовой перспективы. // Паведамленні нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Вып. 3. Мн., 2001
5. Шыбека З. В., Шыбека С. Ф. Мінск: старонкі жыцця пераўтваральнага горада. Мн., 1991.

УНІЯЦКАЕ ХРАМАБУДАЎНІЦТВА Ў МІНСКУ Ў XVII СТ. У КАНТЭКСЦЕ БРЭСЦКАЙ ЦАРКОЎНАЙ УНІІ

В. Іванова

Знаходзячыся на сумежжы светаў — праваслаўна-візантыйскага і рыма-каталіцкага — Беларусь здаўна з'яўлялася месцам сустрэчы, сутыкнення і ўзаемадзеяння дзвюх цывілізацый, культуры, ідэалогій. Гэта вызначыла яе унікальнае становішча ў Еўропе, абумовіла індывідуальнасць яе культуры і спецыфіку беларускага менталітэту.

Пасля прыняцця хрысціянства беларускія землі былі зарыентаваны на засваенне візантыйска-праваслаўных духоўных каштоўнасцяў, якія сталі крыніцай развіцця і адной з галоўных складальных частак, чэслаўскай культуры ў цэлым [1, 4].

З XIII-XIV стст. шляхі беларуска-украінскага і рускага праваслаўя пачынаюць разыходзіцца. Для Беларускай праваслаўнай царквы побач з візантыйскай асновай уласцівы ўсходнеславянскія традыцыі і рэгіянальныя адметнасці, у прыватнасці, права патраната, стварэнне брацтва, стаўрапігіяльнасць. Але, на думку Грыцкевіча, галоўным быў цезарапапізм — царкоўнае вучэнне згодна якому вяршэнства ў дзяржаве і грамадстве аддавалася свецкаму ўладзе, а царкоўная ўлада мусіла падпарадкавацца свецкай [2, 4]. Візантыя, якая ў X-XI стст. знаходзіцца на ўздыме, у далейшым хіліцца да заняпаду. У XII-XIII ст. Заходняя Еўропа пачынае перасягаць яе як у эканамічных, так і ў культурных адносінах, дасягнутай перавагі ўжо не саступае. Уніяцтва было заклікана праарыентаваць Беларусь на ўспрыняцце ідэй і каштоўнасцяў, якімі жыло заходняе каталіцкае грамадства.

Уз'яўдэнцыі да аб'яднання каталіцкай і праваслаўнай царкваў былі невыпадковымі [3, 195]. Нам вядома некалькі спроб аб'яднання царкваў Усходу і Захаду: у Ліёне ў 1274 г., у Канстанцыі на саборы 1415-1418 гг. і ў Фларэнцыі ў 1439 г. 6-10 кастрычніка 1596 г. у Берасці адбыўся царкоўны сабор, для канчатковага зацверджання царкоўнай уніі. Умовы, на якіх быў заключаны саюз 1596 г., з пункту погляду С.Марозавай можна падзяліць на чатыры групы [4, 15]. У першую ўключаюцца тыя з іх, што забяспечвалі захаванне традыцыйнай для беларускага і украінскага народаў праваслаўна-візантыйскай спадчыны. Да другой групы яна адносіць артыкулы, якія ламалі традыцыі беларуска-украінскага праваслаўя. Далей ідзе група артыкулаў, што кампрамісна вырашаюць пытанне аб прынцыповых палажэннях каталіцкага веравучэння. І ўрэшце, артыкулы, якія забяспечвалі адасобленасць уніяцкай царквы ад каталіцкай, яе самабытны характар. З'яўленне уніяцтва, стаўшага ўвасабленнем синтезу нацыянальнай, усходневізантыйскай і заходнеўрапейскай культуры, было гістарычна дэтэрмінавана. Яно аформілася ў той частцы ўсходнеславянскага свету, дзе ўжо ў XIII — XIV ст. хрысціянскі Усход сутыкаўся з такім жа хрысціянскім, хаця і ў іншай культурна-рэлігійнай версіі, Захадам. Адаіны манаскі ордэн грэка-каталіцкай царквы быў узаконены Папам Піем IV у 1561 г. У адрозненне ад каталіцкіх ордэнаў, базільяне кіраваліся супольным, што з'яўляўся асновай і праваслаўнаму манаству, уставу св. Васіля Вялікага. Ад імя святога ордэн і атрымаў сваю назву. На чале ордэна стаяў генерал, або протаархімандрэйт, які быў падначалены толькі Папе, ён збіраў кангрэгацыі — сход кіраўнікоў манастыроў і базільянскіх школ. Па канстытуцыі ордэна уніяцкае манаства вызвалася з-пад улады епархіяльных архіерэяў і манаская абшчына падпарадкоўвалася толькі абраным самой абшчынай генералам. Рашэнне Берасцейскага сабора выклікалі пераразмеркаванне манастырскай і царкоўнай маёмасці. У выніку праваслаўная царква пазбавілася шматлікіх сваіх старажытных і аўтарытэтных цэнтраў. Увогуле, пра будаўнічую дзейнасць уніятаў у XVII ст. ацэлена няшмат сведчанняў. Унікальным прыкладам мураванага уніяцкага храмабудавніцтва першай паловы XVII ст. з'яўлялася Святадухавская царква ў Мінску,

якая належала адначасова мужчынскаму і жаночаму манастырам базыльян, складаючы з імі адзіны архітэктурны ансамбль. Дакументы аб пачатку і завяршэнні будаўніцтва не выяўлены. Гісторыя будаўніцтва храма і манастыра ўзыходзіць да 1616 г., калі пачалося праўленне настаяцеля ўніяцкага мужчынскага манастыра Афанасія Пакосты, будаўніка мураванай царквы і ўніяцкага манастыра. Аднак, верагодна, актыўнае будаўніцтва новай мураванай Святадухаўскай царквы пачалося значна пазней, калі ў 1634 г. замочны полацкі гараджанін ахвяраваў для гэтай мэты 2000 злотых. Пры гэтым храме ў 1641 г. па фундацыі трокскай кашталішчы Сусаны Гансеўскай быў заснаваны яшчэ і жаночы манастыр базыльянак. У 1651 г. уніяцкі мітрапаліт Антоній Сялява загадаў у спадчыну манастыру базыльянак 20000 злотых з адзінай умовай — быць пахаваным у царкве Святога Духа (відавочна, што ў гэты час храм быў ужо змураваны). Аб'ёмна-прасторавая структура Святадухаўскай царквы была сфарміравана па тыпу зальнага бязстопнага храма, шырока распаўсюджанага як у каталіцкай, так і ў праваслаўнай архітэктуры мінулых стагоддзяў. Унутраную прастору храма перакрывалі крыжовыя скляпенні, якія абаліраліся на масіўныя ўнутраныя контрфорсы. Увядзенне контрфорсаў ва ўнутраную прастору храма з'яўлялася характэрнай архітэктурнай навацыяй. Падобны прыём можна назіраць у будаўніцтве касцёлаў, напрыклад бернардзінцаў у Слоніме. Да асноўнага аб'ёму храма прыбудавана пяцігранная апсіда. У архітэктуры царквы прысутнічалі элементы готыкі — стральчатая вокны. Слюнькова заўважае, што: «несмотря на заметное влияние средневекового готического искусства, ... Свято-Духовская церковь отмечена поиском новых решений, в особенности в оформлении главного фасада храма. Он совершенно уходит от образа храма-крепости и заимствует приемы декоративного оформления нидерландского, северного ренессанса» [5, 420]. Характэрнай асаблівасцю архітэктурнага вырашэння галоўнага фасаду царквы з'яўлялася спалучэнне вялікага «паладыянскага» карыфскага ордэра ў ніжняй частцы з яруснай будовай здробненых форм ордэрнай сістэмы на шчыце даху. Выразныя вертыкальныя і гарызантальныя чляненні нагадвалі цяблы праваслаўнага іканастасу. Т Габрусь сцвярджае, што гэтае падабенства не «супярэчыць традыцыі», а, наадварот, адлюстроўвае агульную тэндэнцыю праваслаўнага і ўніяцкага храмабудаўніцтва гэтага часу [6, 118]. Але ва ўніяцкай царкве Св. Духа імітацыя іканастаса на галоўным фасадзе выяўлена яшчэ больш моцна, бо ў плоскіх паўцыркульных арачных нішах паміж ордэрнымі чляненнямі размяшчаліся фрэскі выявы святых, адпаведна кананічнай будове ярусаў іканастаса, што, як рэзнае А. Квітніцкая, практычна не сустракаецца ў культавай архітэктуры Еўропы [7, 21]. Калі абстрагіравацца ад істотнай розніцы маштабаў збудаванняў, рашэнне фасаду мінскага храма мае прынцыпова агульныя рысы гэтаксама і з касцёлам кармелітаў у Лозанні (архітэктар Катэнаці, 1635 — 1675 гг.), які па прызнанню польскіх спецыялістаў з'яўляецца кампазіцыяй для Польшчы ўнікальнай. Такім чынам, у пошуках рашэння вобразу базыльянскага храма па-свойму праламляліся найноўшыя плыні архітэктуры праваслаўных і каталіцкіх храмаў. У гэты ж час пабудова ўнутранай прасторы — гарызантальная накіраванасць, працягласць храмавай прасторы, даўжыня і шырыня якой знаходзяцца ў суадносінах 2:1 у большай ступені адпавядалі патрабаванням каталіцкай літургіі. Прыём такой адрытай метафарычнасці архітэктурнай мовы ў знешнім дэкаратыўным убранстве храма насіў выключны характар і з'явіўся магчымым толькі па-за праваслаўнае традыцыі. Архітэктурнае вырашэнне Святадухаўскай царквы не мае аналагаў у манастырскім дойлідстве краю. У вызначным сэнсе з'яўленне гэтага помніка можна расцэнваць як эксперымент з аднаго боку звязаны з развіццём мясцовых традыцый праваслаўнага храма XVI ст., з другога боку, прылученнем да стылістыкі эпохі Контррэфармацыі, у прыватнасці, да барока ў паўночнаэўрапейскім варыянце развіцця гэтага стылю.

У 1795 г. абодва базыльянскія манастыры былі зачынены, а царква стала кафедральным Петрапаўлаўскім саборам.

У 1835 г. будынак царквы пацярпеў ад пажару і ў 1880-я гг. быў рэканструяваны: да галоўнага фасаду прыбудавана званіца, разабраны скляпенні і надбудаваны купал на чацверыковым барабане (яшчэ раней прыбудаваны прытвор). Больш радыкальна храм рэканструяваны ў 1893 г.: зменена яго тэктоніка — з аднанефавай на трохнефавае, а дэкаратыўным формам нададзена эклектычная псеўдаруская стылістыка. Такім чынам, уніяцкае храмабудаўніцтва ў XVII ст. набывае шэраг адметных рысаў, што, у сваю чаргу, прыводзіць да стварэння ў XVII ст. яскравай і самабытнай архітэктуры віленскага барока.

Літаратура

1. Габрусь Т. Мураваныя храмы. Мн., 2001.
2. Грыцкевіч В. Міф пра унію. «Слава». №38, 1993.
3. Грыцкевіч А. Уніяцкі тэндэнцыі і уніяцкая царква на Беларусі ў XV-XVIII ст. «Хрысціянская думка». №1 Мн., 1993.
4. Марозава С. Уніяцкая царква ў культурна-гістарычным развіцці Беларусі. Гродна, 1996.
5. Марозава С. Уніяцкая царква ў культурна-гістарычным развіцці Беларусі. Гродна, 1996.
6. Слюнькова И.Н. Манастыри восточной и западной традиции. Мн., 2002.
7. Квітніцкая Е. Особенности средневековых храмов Белоруссии. «Архитектурное наследство». Мн., 1975, №23.

ГІСТОРЫЯ МЯСТЭЧКА ЗАСКАВІЧЫ МАЛАДЗЕЧАНСКАГА РАЁНА

С.Лескіч

Легенда аб заснаванні мястэчка распавядае аб тым, як адзін яўрэй-прадпрымальнік пабудаваў карчму на шляху з Менска ў Вільню. Кожны падарожны, які меў у тым патрэбу, мог «заскочыць» у карчму, выпіць чарку гарэлкі, з'есці яешню, а калі патрэбна, пераначаваць [1, 18].

Так, паступова, слова «заскочыць» трансфармавалася ў тапонім мясцовасці, а далей і ў назву мястэчка — Заскавічы. Пасля другой сусветнай вайны, лічачы, што назва — паланізм, з ліквідацыяй ў 1960 годзе Маладзечанскай вобласці, яе замянілі на Заскавічы.

Задума яўрэй была добрая, бо лепшага месца, як перакрываваць шляхоў, знайсці наўрад ці ўдалося б: тут і дарога з Смургоней на Лебедзева і далей на Маладзечна, да Менска, Навагрудка, Ліды — дзесці па сто кіламетраў, крыху далей — да Вільні. Цікавы і той факт, што мястэчка знаходзіцца ў месцы раздзялення гэтых шляхоў на палову, і ў адносінах да ўсіх сталіц з часоў Вялікага княства Літоўскага ў амаль аднолькавай адлегласці. Таму не дзіўна, што першае ўпамінанне аб Заскавічах у Метрыцы Вялікага княства Літоўскага датуецца 1476 годам. Крыніца сведчыць: «Кароль (Казімір IV) прызволіў (...) Алехну Саньковічу пяць чалавекаў Жаскавічы. Пан Даўкірд і пан Кгастаў. (падцвердзілі)» [2, 24].

Крыніца па-свойму ўнікальная, яна паказала самы пачатак гісторыі пасялення, аб якім, у лепшым выпадку, можна даведацца толькі з легенд. Тут пад словам Жаскавічы маецца на ўвазе яшчэ не вёска, гэта прозвішчы першых людзей, пачынальнікаў, ад якіх потым пойдзе назва рэчкі Зашкавец і назва самога мястэчка.

Першае ўпамінанне аб Заскавічах, як аб вёсцы датуецца 1568 годам: Жыгімонт Аўгуст у 1568 годзе надаў дванаццаць валок заселеных ў сяле Заскавічы і тры незаселеныя валокі ў сяле Ходкевічы, выдзеленыя з Маркаўскага староства Федару Язманаву [3, 320].